

Supplement til godsejerklagen i 1776 over mishandlingen af karlene i landmilitsen

Af Jens Holmgaard

I min artikel i BOL OG BY 1991:2 om den vestjyske godejerklage over den behandling, som bønderkarlene i det slesvigske regiment var udsat for under mønstringen ved Ringkøbing i 1776, berørte jeg klagesagens hidtidige behandling i historieskrivningen. Jeg omtalte her, hvad Edv. Holm og K.C.Rockstroh har sagt om den, og hvad der er skrevet om den i de forskellige udgaver af Dansk Biografisk Leksikon i biografiene af generalmajor Johan Friedrich Gotthilf Lehmann.

Hvad jeg derimod på grund af momentan glemsomhed undlod at nævne, er, at også Birgit Løgstrup har omtalt sagen i sin bog "*Bundet til jorden. Stavnsbåndet i praksis 1733-1788*", 1987, side 58-60.

Birgit Løgstrups ærinde er at vise, hvorfor bønderkarlene var bange for landmilitsen, og hvorfor truslen om udskrivning til landsoldat derfor var et effektivt våben i godsejerens hånd. Hendes konklusion er dels, at det ikke var uden grund, at karlene var bange for militærtjenesten, dels at det kunne nytte at klage i enevældens Danmark.

Heri kan jeg naturligvis kun være enig. Men det forekommer mig alligevel, at Birgit Løgstrup neddæmper sagen vel meget. Hun taler om, at "karlene helst ville undgå soldatertjenesten". Ja, det er nok meget mildt udtrykt! Hun siger, at "naturligvis har karlene smurt tykt på deres beretning, når de er kommet hjem". Ja, det kan jo ikke udelukkes. Men vi ved det vel strengt taget ikke. Og tilsyneladende har godsejerne jo i så fald slugt deres overdrivelser råt, da det er deres og ikke karlenes version af hændelsesforløbet, vi kender. Birgit Løgstrup taler om, at der blev ekserceret to timer året rundt, skønt forordningen af 14. september 1774 kun foreskrev én time om

vinteren og to om sommeren. Men ifølge klagen blev karlene ekserceret "to timer og derover....nogle i tre til fire timer". Endvidere mener hun, at en væsentlig grund til godsejerklagen kunne være de ulovmedholdelige 3 dages eksercits før mønstringen ved Ringkøbing, som holdt karlene borte fra landbrugsarbejdet i den travle tid. Ja, det indgår jo også i klagen, men kan efter dennes hele indhold og karakter næppe være den afgørende motivering og er i hvert fald ikke den eneste.

Birgit Løgstrups indgang til klagesagen er Nørholm godsarkiv i Landsarkivet for Nørrejylland (G 463-77c. Diverse korrespondance 1752-1922). Herfra er hun gået videre til Danske Kancelli (i Rigsarkivet), F-42. Koncepter og indlæg til kancelliets brevbog, nr. 1668/1776, som også jeg har benyttet.

Hvis også jeg ud fra det gæt, jeg fremsatte i min artikel, på A.C. Teilmann som initiativtager til godsejeraktionen, var gået til Nørholm arkivet, ville jeg være blevet belønnet med en bekræftelse på, at det faktisk synes at være et rigtigt gæt. I den nævnte korrespondance findes nemlig Teilmanns egenhændige koncept til klagen. Det er naturligvis strengt taget ikke et helt bindende bevis på, at han er initiativtageren. Det er koncipisten til en skrivelse som bekendt slet ikke altid. Teilmann *kunne* på andres opfordring som den, der havde bedst evne til at formulere sig, have taget opgaven på sig efter andres tilskyndelse.

Når Birgit Løgstrup er i stand til at citere, hvad hun anser for den afsluttende kongelige advarsel til generalmajor Lehmann, men som ikke i den form fremgår af sagens officielle akter, af hvilke jeg mener at have set dem alle, så skyldes det et afklip af et brev eller måske af en afskrift af et brev, som ligger ved Teilmanns koncept tillige med den originale skrivelse af 26. november 1776 fra amtmand C.F. Hansen til Teilmann om Kancelliets skrivelse af 16. s.m. Det fremgår af dette afklip, at Lehmann ved en eventuel ny klage måtte vente uden nåde at miste sit regiment samt at anses for uværdig til noget kgl. embede.

Jeg gætter på, at der er tale om en del af et brev eller af en afskrift af et brev, som en person i København, der har haft et ret godt, men dog trods alt ikke helt præcist kendskab til sagen og dens udfald, har sendt til Teilmann eller en af de andre deltagere i godsejerklagen med et referat af, hvad den efter den pågældendes opfattelse er endt med.

Af en tilføjelse til A.C. Teilmanns koncept, nemlig af et kon-

cept til et brev til arveprins Frederik, fremgår det i øvrigt, at klagen er fremsendt til kongen via denne og ikke, som Birgit Løgstrup antager, via amtmændene, Danske Kancelli og "militærkollegiet" (Generalitets- og Kommissariatskollegiet).